УДК: 811.111

АНАСТАСЬЄВА О. А.
(Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. П. Василенка)

АНГЛОМОВНИЙ АФОРИЗМ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІНГВОСИНЕРГЕТИКИ

У статті розглядаються синергетичні принципи самоорганізації тексту англомовного афоризму. Проаналізовано особливості дії параметру порядку стосовно різних рівнів самоорганізації системи афоризму: когнітивного, прагматичного та лінгвостилістичного.
Ключові слова: синергетичні принципи самоорганізації тексту, параметр порядку, рівні самоорганізації.

Анастасьева О. А. Англоязычный афоризм как объект исследования лингвосинергетики. В статье рассматриваются синергетические принципы самоорганизации текста англоязычного афоризма. Анализируются особенности действия параметра порядка применительно к различным уровням самоорганизации системы афоризма: когнитивном, прагматическом и лингвостилистическом.
Ключевые слова: синергетические принципы самоорганизации текста, параметр порядку, уровни самоорганизации.

Anastasieva O. A. English Aphorism as an Object of Linguosynergistics. The article concerns with an attempt to use synergistic tools and concepts (self-organization of the text, augmentation of meaning, fractal); and to analyze the originality of English aphorism self-organization, explore the fractal nature of aphorisms in terms of their composition, syntactic, semantic organization and property of aphorism structure self-similarity. Parameter of order of English aphorism reveals in its two-part nature.
English aphorism structure consists of two elements: a certain thought and reflections of the author about it. These elements may not always be fully expressed, but they are always present in the aphorism. Typical compositional feature of aphorism is that these elements may be in conflict. It is this feature that generates self-organization of English aphorism on all the levels. At the cognitive level the formation of the author's intention takes place. A specific feature of the aphorism is that it is closely linked with the human mind. The dialectical unity of language and thought is seen in aphorisms the most clearly.
Aphorism as type of a text aims to deliver some wisdom. For this purpose a subordinate purpose is implemented such as the objectification of various pragmatic attitudes inherent in English aphorism. The pragmatic level can only theoretically be separated from the cognitive one. On the pragmatic level the creation of language policies and codes for the purposes of discourse is carried out. Aphoristic utterance has the ability to accumulate extralingual information and to effect the recipient's outlook; he is endowed with high persuasiveness and hidden intentions.
On the stylistic level of self-organization of English aphorism certain features have been revealed. Stylistic syntax is characterized by the phenomenon of actual division. Larger than a sentence units are much less common. This is caused by the fact that a majority of aphorisms are limited to one sentence, they are characterized by pithiness, informative brevity. Often the topic in aphoristic utterance is formed by the information which had not been mentioned, but the author implies that the reader or listener possesses such knowledge.
Fractal nature of aphorisms is realized in their compositional, syntactic, semantic organization, as well as in the properties of aphorism structure self-similarity which is implemented in semantic repetitions / oppositions including repetitions of different scales that generate augmentation of meaning in aphorisms. The principle of fractality is widely used in the texts of this genre, which contributes to their stylistic expression and higher pragmatic potential.
Key words: synergistic principles of self-organization of the text, order parameter, levels of self-organization, fractals

Об'єктом дослідження цієї статті є англомовний афоризм, **предметом** – синергетичні принципи самоорганізації його системи. Дослідження має на **меті** проаналізувати особливості дії параметру порядку стосовно когнітивного, прагматичного та лінгвостилістичного рівнів самоорганізації системи афоризму.

З кінця XX століття синергетична парадигма набула статусу одного з магістральних напрямків у лінгвістиці, оскільки вона надає нові можливості для дослідження властивостей дискурсу, які залишаються невирішеними у рамках традиційних парадигм. «Синергетичний текст визначається як текст множинного кодування, що містить глибинні смисли, які безпосередньо не спостерігаються, і представляє собою сукупність внутрішньотекстових нелінійних відносин і процесів [Муратова 2011, с. 13-14].

Поміж маркерів синергетичності, за Е. Ю. Муратовою, типовими і актуальними для англомовного афоризму слід визнати нестандартні синтагматичні зв'язки лексем, інтертекстуальність, стилістичні фігури, такі як повтори, порівняння, паралелізм [там само, с. 151-158].

Divorses are made in heaven. (*Oscar Wilde, 'The Importance of Being Earnest', act 1)* [Complete Works of Oscar Wilde, с. 359]

Цей афоризм містить ознаки інтетекстуальності, оскільки імпліцитно актуалізує ідіоматичний вираз '*Marriages are made in heaven'.* Тим самим автор приводить у зіткнення

експліцитний та імпліцитний змісти. Парадоксальність цього вислову полягає у тому, що слово ‘*divorse’* зазвичай містить негативні конотації, але водночас *‘heaven’* викликає асоціації із божественним та прекрасним.

З точки зору синергетики, всі цілі, авторські задуми дискурсу, як би їх не формулювали, є атракторами, тобто зонами тяжіння, що направляють всі процеси організації і відбору в системі. При цьому обмеження з боку норм мови, традицій жанру, екстралінгвальних умов тощо можна уявити собі як анти-атрактори (репелери), які відштовхують при відборі і організації елементів дискурсу все, що не вкладається в норму. Здатність системи (дискурсу) до самоорганізації обумовлена її неврівноваженим станом і наявністю ієрархічних підсистем [Піхтовнікова 2011, с. 519].

Самоорганізація дискурсу розуміється не в тому сенсі, що він виникає незалежно від автора, а в тому, що автор є одночасно і творчим конструктором дискурсу, і знаряддям атракторів і репелерів цього дискурсу, які виникли до автора і незалежно від нього [там само, с. 520]. Параметр порядку, як найбільш рухливий параметр системи, що діє на всіх рівнях самоорганізації, реалізує цілі дискурсу в тексті, підтексті, контексті [Пихтовникова 2015, с. 15].

Параметр порядку в англомовних афоризмах проявляється у двочастинності тексту. Композиційно структура англомовного афоризму складається з двох елементів: певної думки і авторського міркування з цього приводу. Ці елементи можуть бути не завжди повністю виражені, але вони завжди присутні в афоризмі. Типовою композиційною особливістю афоризму є те, що ці елементи можуть перебувати у конфлікті. Саме це породжує специфічність саморганізації англомовного афоризму на всіх рівнях.

На когнітивному рівні відбувається формування задуму автора. Специфічною рисою афоризму є те, що він тісно пов’язаний з людською думкою. В афоризмі найбільш наочно простежується діалектична єдність мови і мислення.

Афористичний вислів має здатність акумулювати екстралінгвальну інформацію і впливати на формування світогляду адресата, він наділений високою персуазивністю і прихованої інтенцією. Афоризм як тип тексту має на меті донесення мудрості. Для цього реалізується мета підлеглого порядку, як то об’єктивація різноманітних прагматичних настанов, притаманних англомовному афоризму. Прагматичний рівень можна лише умовно відокремити від когнітивного. На прагматичному рівні відбувається створення мовних стратегій і кодів для реалізації цілей дискурсу.

Англомовному афоризму властивий широкий спектр прагматичних настанов: 1) констатація, резюмування; 2) парування; 3) урезонювання; 4) застереження, погроза; 5) викриття, докір; 6) нарікання; 7) (само)виправдання; 8) (само)приниження; 9) обґрунтування; 10) заспокоєння; 11) спонукання; 12) порада; 13) апеляція до авторитету автора; 14) лозунг; 15) естетичний вплив; 16) потрясіння несподіваною аргументацією; 17) пізнання. Прагматичні настанови в англомовних афоризмах реалізуються за допомогою широкого спектру мовностилістичних засобів. Часто афористичні висловлювання мають складну структуру і містять в різноманітних комбінаціях дві, а іноді більше стилістичних фігур та інші художні засоби

На стилістичному рівні в самоорганізації англомовного афоризму також виявляються певні особливості. Для стилістичного синтаксису характерне таке явище як актуальне членування речення. Набагато рідше зустрічається надфразова єдність. Це обумовлено тим, що більшість афоризмів обмежена одним реченням, характеризується лаконічністю, інформативною стислістю. Наприклад, показовим в цьому відношенні є наступний афоризм:

Time is the great physician. (Benjamin Disraeli) [Gray 2003, с. 16].

Поділення на тему і рему дає нові можливості у розв’язанні лінгвістичних проблем. Як вважає Л. С. Піхтовнікова, саме актуальне членування речення є одним із значущих факторів виникнення в дискурсі нових змістів будь-якої складності [Піхтовнікова 2011, с. 521-524]. При дослідженні тексту з точки зору актуального членування речення приймаються до уваги

такі фактори як повтори слів, які вже раніш використовувалися, вживання займенників, означений та неозначений артикль, тематичний зв'язок слів та ін. [Арнольд 1978, с. 239]. Інколи в афоризмах спостерігається традиційне протиставлення «старе-нове»:

The only way to get rid of a temptation (ТЕМА) ***is to yield to it*** (РЕМА). (Oscar Wilde).

Або прогресія із крізною темою:

Fashion (ТЕМА) ***is a form of ugliness*** (РЕМА) ***so intolerable that we have to alter it*** (ТЕМА) ***every six months*** (РЕМА). (Oscar Wilde). [http://www.brainyquote.com/quotes/].

Узагальнені смисли виникають в англомовних афоризмах імпліцитно або експліцитно і є результатом попереднього тексту, якщо афоризм є вставним. Окрему групу становлять самостійні афоризми. В таких випадках знання про зміст іншого тексту або певна лінгвокультурна інформація може імплікуватися автором. Наприклад, у наступному афоризмі прирощення смислу відбувається за рахунок співвіднесення текстової інформації з відомостями про старозавітну ідею богообраності іудеїв:

How odd
Of God
To choose
The Jews (РЕМА) (William Norman Ewer) [Gray 2003, с. 345].

А наступний афоризм імплікує знання про історично складні відносини між Францією і Німеччиною та непрості стосунки між німцями і французами. Ця імпліцитна інформація та експліцитно викладений у афоризмі зміст створюють новий прирощений смисл:

The best thing I know between France and England is – the sea. (Douglas Jerrold) [Gray 2003, с. 336].

Самоорганізація на мовностилістичному рівні полягає в тому, що надфразова єдність дає можливість при створенні дискурсу повертатися до смислу попередніх фрагментів тексту, виявляючи їх додатковий смисл. Водночас актуальне членування лінійно подає чергові частини тексту, відслідковує переважно фактуальну інформацію і близький каузальний зв'язок [Пихтовникова 2015, с. 96].

Одним із механізмів самоорганізації структури тексту і дискурсу є фрактальність. Термін «фрактал» увійшов до лінгвістики з математики. Б. Мандельброт виявив, що існують математичні множини, які наділені властивістю самоподібності. Фрактали природним чином виникають у нелінійних динамічних системах [Мандельброт 2002]. Таким чином, термін «фрактал» вживають стосовно об'єктів, які мають властивість самоподібності, при цьому окремі фрагменти структури таких об'єктів чітко повторюються через певні просторові проміжки [Князева 2007, с. 240].

Принципи синергетики і, зокрема, фрактальної геометрії стали фундаментом для переосмислення когерентності словотвірної макросистеми [Еникеева 2015]. Теорія фракталів розглядається як складова синергетичної наукової парадигми, що досліджує топологічні розмірності складних відкритих неврівноважених систем [Еникеева 2015, с. 73]. Форми фракталів як особливих геометричних множин характеризуються масштабністю, самоподібністю на мікро- і макрорівнях. Фрактальність є проявом ізоморфізму [там само, с. 74]. Фрактальність є досить поширеним явищем у побудові текстів різних жанрів, тому викликає зацікавленість дослідження особливостей реалізації цього явища на прикладі текстів англомовних афоризмів.

Внаслідок лаконічності та глибини афоризму, його найважливішою конституційною ознакою є інформативна щільність, яка проявляється у взаємодії стислості та інформативної ємності словесного ряду. Іншими словами, афоризму властива лаконічність викладу при значному смисловому навантаженні. Тому повторюваність елементів, на перший погляд, суперечить закладеній у самому визначенні афоризму словесній економії. Однак, такий спосіб організації тексту дозволяє досягти стилістичної виразності і більш ефективної реалізації прагматичної мети.

Ритмічні повтори, членування тексту на ізометрічні фрагменти створюють ієрархію, що є характерною рисою, у першу чергу, поетичного тексту, але може зустрічатися і в інших художніх текстах. Повторюваність ритмічних членувань забезпечує презумпцію взаємної еквівалентності усіх сегментів макротекста, «еквівалентність не є мертвою однаковістю, і саме тому вона припускає і несхожість» [Лотман 1998 с. 84]. «Те, що семантично різні в непоетичному тексті відрізки виступають як еквівалентні, з одного боку, змушує будувати для них загальні (такі, що нейтралізують) архісеми, а з іншого – перетворює їх відмінності на систему релевантних протиставлень» [там само, с. 116].

Розглянемо реалізацію механізму фрактальності на прикладах текстів англомовних афоризмів. Так, у наступному афоризмі кожне речення є закінченим судженням, а ритмічне повторення створює ефект еквівалентності, навіть за наявності семантичних розбіжностей. Такий ефект у цьому випадку посилюється також вживанням анафори:

***Sow** an act, and you reap a habit.*

***Sow** a habit, and you reap a character.*

***Sow** a character, and you reap a destiny.* (Charles Reade) [Gray 2003, с. 46].

Велика кількість англомовних афоризмів являє собою послідовність двох еквівалентних висловлювань, що підсилюють прагмастилістичний ефект. Розглянемо афоризм, у якому послідовно поєднані два вислови. При цьому кожний вислів окремо, так само, як афоризм у цілому, мають загальний зміст «Перешкоди роблять любов сильнішою»:

The heart prefers to move against the grain of circumstance; perversity is the soul's very life. (John Updike) [Gray 2003, с. 134].

Іноді такі афоризми складаються із постулату та другого вислову, в якому ідея першого афоризму виражена образно. Наприклад, у наступному афоризмі міститься метафоричні образ *«a genius – an oak»*:

*Many **a genius** has been slow of growth. **Oaks** that flourish for a thousand years do **not** spring up into beauty **like a reed.*** (G. H. Lewes) [Gray 2003, с. 100].

У деяких афоризмах вживається оператор зв'язку висловів «*as…as»*, який застосовується для порівняння явищ, які є еквівалентними за певними критеріями:

*A good cigar is **as** great a comfort to a man **as** a good cry is… to a woman.* (Edward George Bulwer-Lytton) [Gray 2003, с. 189].

Наступний афоризм являє собою двочастинну структуру, перша частина якої представлена афоризмом, а друга – ідіоматичним виразом *'Jumping **from the frying pan into the fire'***, який, у свою чергу, походить від до байок Езопа. При цьому кожна частина окремо і увесь афоризм у цілому є еквівалентними:

*We feel free when we escape – even if it be but **from the frying pen into the fire.*** (Eric Hoffer) [Gray 2003, с. 79].

Фрактальность може проявлятися навіть у випадку, коли афоризм будується на антитезі, або при наявності протиставлення частин афоризму. Наприклад, у наступному афоризмі протиставляються поняття *«marriage – celibacy»:*

***Marriage** may often be a stormy lake, but **celibacy** is almost always a muddy horsepond.* (Thomas Love Peacock) [Gray 2003, с. 140].

Однак, у цьому випадку, друга частина афоризму логічно може бути трансформована. Іншими словами, цей вислів може бути приведений до формули: *«Marriage may often be a stormy lake, but Marriage is not a muddy horsepond»*. Таким чином, частини афоризму є еквівалентними одна одній та усьому вислову в цілому.

Наступний афоризм має складну організаційну структуру, де перша частина вислову складається з двох паралельних частин, кожна з яких еквівалентна всьому вислову:

Experience is the child of Thought** and **Thought is the child of Action**. **We cannot learn men from the books (Benjamin Disraeli) [Барсов 2007, с. 391].

Таким чином, можна зробити **висновки** про важливість дії параметру порядку, який зумовлює відбір серед потенційних можливостей таких, що відповідають змісту цільового

атрактора та забезпечує саморозвиток системи англомовного афоризму, насамперед завдяки зміні елементів його системи в протилежних напрямках при збереженні загальних цілей і структури системи. Такий відбір відбувається на когнітивному, прагматичному та лінгвостилістичному рівнях. Синергетичний підхід надає можливість проаналізувати своєрідність самоорганізації англомовного афоризму, дослідити фрактальну природу афоризмів з боку їх композиційної, синтаксичної, семантичної організації, а також властивість самоподібності структури афоризму, яка реалізується в семантичних повторах/опозиціях, а також різномасштабність цих повторів, що породжують прирощення смислу афоризму. Принцип фрактальності широко використовується у текстах цього жанру, що сприяє їх стилістичній виразності та більш високому прагматичного потенціалу.

До **перспектив** подальшого дослідження відносимо детальний аналіз параметру порядку англомовного афоризму та механізмів його самоорганізації, що призводять до прирощення смислу.

Література

Арнольд И. В. Стилистика современного английского язика. (Стилистика декодирования). Учебное пособие для студентов фак. и ин-тов иностр. яз. / И. В. Арнольд. – Л. : «Просвещение», 1973. – 304 с.

Барсов С. Б. На языке Шекспира. To be or not to be. Английские изречения / С. Б. Барсов. – М. : Центрполиграф, 2007.- 447 с.

Еникеева С. М. Синергетические параметры структурной организации и развития словообразовательной системы современного английского языка // Синергетика в филологических исследованиях: монография / под общ. ред. проф. Л. С. Пихтовниковой. – Х. : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2015. – С. 20-88.

Лотман Ю. М. Структура художественного текста // Лотман Ю. М. Об искусстве / Ю. М. Лотман. – СПб. : «Искусство – СПБ», 1998. – С. 14-285.

Князева Е. Н., Курдюмов С. П. Синергетика. Нелинейность времени и ландшафты коэволюции / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. – М. : КомКнига, 2007. – 272 с.

Мандельброт Б. Фрактальная геометрия природы / Бенуа Мандельброт. – Москва : Институт компьютерных исследований, 2002. – 656 с.

Муратова Е. Ю. Лингвосинергетика поэтического текста / Е. Ю. Муратова. – Минск : Изд-во «Простобук», 2011. – 219 с.

Пихтовникова Л. С. Самоорганизация речевых произведений: информационно-когнитивный аспект // Синергетика в филологических исследованиях : коллективная монография / Т. И. Домброван, С. М. Еникеева, Л. С. Пихтовникова и др.; под общ. ред. проф. Л. С. Пихтовниковой. – Х. : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2015. – С. 102-135.

Піхтовнікова Л. С. Дискурс байки у синергетичному аспекті (на матеріалі української, російської та німецької байки) // Незгасимий словосвіт : збірник наукових праць на пошану проф. В. С. Калашника. – Харків : ХНУ ім. Каразіна, 2011. – С. 519-526.

Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с.

Федоренко Н. Т., Сокольская Л. И. Афористика. – Москва : Наука, 1990. – 419 с.

Gray R. A treasury of memorable quotations / Rosemary Gray. – Macmillan Collector's Library, 2003. – 416 p.

The Oxford Dictionary of Quotations / Elizabeth Knowles. – Oxford University Press, 2004. – 1768 p.

(Матеріал надійшов до редакції 23.05.17)

УДК: 81`25+811.[111::161.2]

АНОХІНА Т. О.

(Київський національний лінгвістичний університет)

ЛАКУНИ РЕТРАНСЛЬОВАНИХ ПЕРЕКЛАДІВ

У статті аналізуються питання статусу лакун (об'єкт дослідження) на матеріалі бі-текстів (оригіналу та транслятора), паралельних текстів (предмет дослідження). Топікальність теми об'єктивується зміною кількості залучених компаративних текстів, а також можливістю ідентифікувати типи перекладних труднощів, осмислити їх каузальні витоки та експлікувати статус третього коду чинників перітекстів. Конкорданс-аналіз передбачає обов'язкову наявність внутрішніх та зовнішніх елементів, серед яких тексти оригіналу та ретранслятора, заголовки, підзаголовки, епілоги, післямова, епіграфи, псевдоніми, конструкції глобального перекладу – термін П. Торопа.

Ключові слова: лакуни, бі-текст, конкорданс, перітекст, мультимовні та паралельні корпуси, третій код, експліцитація.

Анохина Т. О. Лакуны ретранслированных переводов. В статье исследуется проблема ретрансляции (объект исследования) на материале би-текстов (оригинала и транслятора), их корпусная и мультипликативная представленность (предмет исследования). Топикальность темы объективируется количественным составом привлеченных компаративных текстов, а также возможностью идентифицировать типы переводческих трудностей, осмыслить их каузальные истоки и эксплицировать статус третьего кода факторов перитекстов. Конкорданс-анализ предполагает обязательное наличие внутренних и внешних элементов. Среди них тексты оригинала и ретранслятора, заглавия, подзаглавия, эпилоги, эпиграфы, псевдонимы, конструкции глобального перевода – термин П. Торопа.